

13.

Maddi aklın kendisi maddi bir şey olduğu için ya da herhangi bir cisme bağlı olduğundan ‘maddi’ diye nitelenmez; bu nitelemenin işaret ettiği şey, bu yetinin, algı ve

imgelemin maddi dünyadaki şeylere ilişkin verileriyle doğrudan ilişkide olduğudur.

Bu

yeti, maddi dünyanın verilerinden yola çıkarak onların imgelerinde var olan tümelleri

alır. Ama maddi akıl bu tümelleri alma işini kendi başına gerçekleştirmez, çünkü o, örtük olarak söylendiği gibi, yalnızca alıcı, yani edilgin bir yetidir. Onun için imgelerdeki tümelleri aydınlatıp seçilir kılan yeti, etkin akıldır. Böylece etkin aklın iki işlevi ortaya çıkar: 1) maddi akılı düşünülür olanları alabilecek biçimde hazırlar, 2) imgedeki düşünülür olanı maddi akıl tarafından alınabilecek biçimde yapılandırır.

Maddi akıl, etkin akıl tarafından etkinleştirildiğinde imgelemdeki düşünülür olan formları alan yetidir.

Yukarıda sayılan iç duyuların üstünde bulunan akıl, insanın canlılık niteliği yanında bir diğer niteliğidir. İnsan, tekilleri (cüz’ileri) duyularıyla kavrar, tümelleri

(küllileri) akıyla kavrar. Aklın işlevi, tümel kavramlara ve öze ulaşmaya çalışmaktır.

Buraya kadar anlatılanlar, dünyadaki tek tek şeyleri düşüncemize nasıl konu yaptığımıza ve kavramlaştırdığımıza ilişkindir. Soyut ve tümel kavramlara ulaşabilmek,

ancak etkin aklın imgelemdeki imgelerle doğrudan temasıyla olanaklıdır. Bir şeyi anlamak demek, etkin aklın belirli bir insanın zihniyle doğrudan ilişkiye girmesi demektir. Bu söylenenler açısından bakıldığında, duyu verileri bilginin hammaddesini

sağlarken etkin akıl bu bilginin biçimsel kısmını sunar; biz de bu sayede biçimsel olarak

bildiğimiz şeylerin kaynağının örneksel olarak nesnel birşeyde olduğuna emin oluruz.

Etkin aklın ve doğrudan imgelerdeki tümel yanları alan maddi aklın birlikte iş görmesi

aracılığıyla, bilgimizi doğru yapan şey kişisel yargılarımızdan bağımsız hale gelir. İbn Rüşd’e göre nesnel, bizim düşüncemizden bağımsız olarak var olma anlamında nesneldir ve onlar hakkındaki yargılarımız doğru olduğunda, bu, onlar hakkındaki iddiamızın bizden bağımsız olarak onların gerçekte olduğu biçime karşılık geldiği anlamına gelir.

Spekülatif akılsa, maddi akıl ile etkin aklın birlikte çalışması sonucu ortaya çıkan

kavramları birbirine bağlayan gerçekliğin biçimsel yapısını bilmemizi sağlayan yetidir.

Bu yeti hem gerçekliğin biçimsel yapısına ilişkin yargıları hem de bu yargıların ortaya konmasına dayanak oluşturan aksiyomatik yargıları ortaya koyar. İbn Rüşd bu yetiyi hem 'edinilmiş' hem de 'üretmiş' akıl diye adlandırır, çünkü bu yetinin iş görebilmesi

için soyutlamanın ve tümelleştirmenin etkin aklın ışığı aracılığıyla en üste çıkarılması ve bu soyutluklar ile tümelliklerin ortaya konmasıyla spekülatif aklın etkin akıl tarafından

etkinleştirilmesi gerekir. Bu yetinin 'edinilmiş' ya da 'üretmiş' akıl diye nitelenmesinin

nedeni de, onun üzerinde iş gördüğü bu malzemenin kendisi için etkin akıl tarafından

üretmiş olmasıdır.

Bu söyledikleriyle İbn Rüşd ruh ile ruhun dışındakiler arasındaki özdeşliğin nasıl sağlandığı, tümelin bilgisine ve tümeller arasındaki ilişkilerin bilgisine nasıl ulaşıldığını

açıklar.

Tüm bunları akıl ve onun işlevleri sayesinde yaparız. Aklın üç işlevi vardır: ilki soyutlama (tecrid), ikincisi birleştirme (terkib), üçüncüsü de hüküm vermedir. Herhangi bir nesne algılandığında, onun düşünülür formu maddeden soyutlanır.

Akıl

sadece basit kavramları maddeden soyutlamakla kalmaz, onları birleştirir ve aralarında

bağlantılar kurarak doğru ve yanlış hükümlere varır.

İbn Rüşd'e göre akıl, teorik (nazari) ve pratik (ameli) olmak üzere iki kısımda incelenir. Her insanda bulunan pratik akıl, insanın varlığı için zorunlu ve faydalı olan

sanatların kaynağıdır. Bu akıl duyulara ve imgelere dayanarak hükümde bulunduğundan,

bu hükümler duyu algıları ve imgelem oluşunca oluşmakta, bozulunca bozulmaktadır.

İnsan pratik akli sayesinde bir toplumda yaşamak, faziletli olmak, cesaret göstermek gibi ahlaki eylemlerde bulunur. Teorik aklıyla da zorunlu kavramları bilir ve teorik bilimleri öğrenir.

İbn Rüşd'e göre aklın işlevini yerine getirebilmesi için varolanların olması gerekir, çünkü akıl sadece varolanlar üstüne düşünür: "... bizim bilgimiz varlıkların eseridir" ve "bilinenden sonra gelmektedir". Akıl tümelleri, tümel formları kavrar,

ancak bunların gerçeklikte varlıkları yoktur. Tanrı bilgisine ise ne duyular ne iç duyu ne de akılla ulaşılabilir. Tanrı'nın bilgisi derece bakımından en üsttedir ve insan zihni tarafından bilinemez. İnsanlar tekillerden soyutlama yaparak tümele ulaşır. Oysa O'nun bilgisi ne tekildir ne de tümel;

tikel değildir, çünkü duyu deneyini/duyu bilgisini içermez, tümel değildir, çünkü tekillerden soyutlanmamıştır. O'nun bilgisi derece olarak en üsttedir ve bu bilgiye insanlar ulaşamaz. 'Bilgi' sözcüğü hem "Tanrı'nın Bilgisi" hem de "insanın bilgisi" için kullanılır, ama buradan anlam bakımından bir ortaklığın olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Buradaki sadece her ikisi için de aynı sözcüğün kullanılmasıdır: Tanrı'nın Bilgisi, varolanların nedenidir, buna karşın varolanlar bilgimizin nedenidir.